

Бугера О. І.,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права
Київського національного лінгвістичного університету

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ СУСПІЛЬСТВА ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ МОЖЛИВОСТЕЙ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

INCREASING THE LEVEL OF LEGAL CULTURE SOCIETY, USING OPPORTUNITIES OF NETWORKS INTERNET

Стаття присвячена дослідженню стану та можливостей підвищення рівня правової культури суспільства із використанням можливостей мережі Інтернет як дієвого засобу запобігання злочинності на загальносоціальному рівні.

Ключові слова: *правова культура, мережа Інтернет, злочинність, запобігання, загальносоціальний рівень.*

Статья посвящена исследованию состояния и возможностей повышения уровня правовой культуры общества с использованием возможностей сети Интернет как действенного средства предупреждения преступности на общесоциальном уровне.

Ключевые слова: *правовая культура, сеть Интернет, преступность, предупреждение, общесоциальный уровень.*

The article is devoted to the study of the state and possibilities of raising the level of the legal culture of society using the possibilities of the Internet as an effective means of preventing crime at the general social level.

Key words: *legal culture, Internet network, crime, prevention, general social level.*

Постановка проблеми. Сучасне правове буття українського суспільства відзначається двома протилежними тенденціями: прагненням до стандартів демократичної, правової держави, з одного боку, і низьким рівнем правової культури, процвітанню правового безкультур'я, крайнім проявом якого є правовий нігілізм, з іншого [1].

Одним із шляхів підвищення рівня правової культури суспільства є використання можливостей мережі Інтернет. При цьому значення Інтернету у суспільних відносинах як майданчика для комунікації постійно зростає. Це загальносвітовий процес. Необхідно підкреслити, що Інтернет став більш важливим джерелом інформації, ніж періодичні друковані засоби масової інформації (ЗМІ) [2, с. 228–229]. Особливо актуальним є використання можливостей мережі Інтернет для підвищення рівня правової культури як дієвого засобу запобігання злочинності на загальносоціальному рівні.

Стан дослідження. Питання підвищення рівня правової культури суспільства за участю ЗМІ, зокрема із використанням можливостей мережі Інтернет, досліджували такі вчені, як В.В. Галунько, О.В. Каплій, Г.П. Клімова, Н.В. Кушакова, Н.В. Теремцова, О.В. Минькович-Слободяник та ін.

Метою статті є дослідження стану та можливостей підвищення рівня правової культури суспільства із використанням можливостей мережі Інтернет як дієвого засобу запобігання злочинності на загальносоціальному рівні.

Виклад основних положень. Правова культура суспільства – це різновид загальної культури, який становить систему цінностей, що досягнуті людством у галузі права і стосуються правової реальності цього суспільства.

Кожне суспільство виробляє свою модель правової культури. Структура правової культури

суспільства включає: 1) культуру свідомості та правосвідомості – високий (не кризовий) цикл соціальної активності правосвідомості, що містить оцінку закону з позицій справедливості, прав людини; 2) культуру правової поведінки – правову активність громадян, яка виражається в правомірній поведінці; 3) культуру юридичної практики – ефективну діяльність законодавчих, судових, правозастосовних, правоохоронних органів [3].

На думку В.В. Галунько, правова культура громадян і посадових осіб правової держави має характеризуватися такими рисами: 1) поважне ставлення громадян до закону та визнання принципу верховенства права як найвищої цінності; 2) добровільне виконання громадянами правового законодавства; 3) дотримання взаємних суб'єктивних прав і юридичних обов'язків громадянами і державою; 4) розуміння, що громадяни діють відповідно до першого принципу правового регулювання «Дозволено все, крім того, що прямо заборонено законом», а публічні чиновники і посадові особи будь-яких суб'єктів – відповідно до другого: «Заборонено все, крім того, що прямо дозволено законом»; 4) можливості врегулювання переважної кількості суспільних відносин на основі інших соціальних норм, не перебільшення значення норм права, які врегульовують лише найважливіші суспільні відносини; 5) вирішення більшості правових конфліктів за допомогою норм приватного права, без участі суб'єктів публічної адміністрації; 6) широке використання засобів громадянського суспільства для покарання осіб за дрібні правопорушення ліберальними засобами та жорстке реагування професійних правоохоронних органів на злочини, насамперед, проти Людини; 7) визнання права громадян на невиконання (супротив) не правового законодавства, яке не відповідає природному праву; 8) широка участь громадян у правотворчості;

9) юридична відповідальність (державних чиновників) держави за порушення прав і свобод громадян. Таким чином, правова культура – це історично зумовлена комплексна категорія, яка включає правосвідомість, розуміння принципів права та моделі звичаєвої поведінки громадян і посадових осіб держави щодо забезпечення прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства та держави [4, с. 6–7].

Необхідно зазначити, що Національна програма правової освіти населення [5] передбачає створення необхідних умов для набуття широкими верствами населення правових знань та навичок у їх застосуванні, забезпечення доступу громадян до джерел правової інформації, а також визначає основні напрями правоосвітньої діяльності та першочергові заходи щодо їх реалізації. Метою Програми є підвищення загального рівня правової культури та вдосконалення системи правової освіти населення, набуття громадянами необхідного рівня правових знань, формування у них поваги до права. Основними завданнями Програми є підвищення рівня правової підготовки населення, насамперед, учнівської та студентської молоді, громадян, які перебувають на державній службі, обрані народними депутатами України, депутатами місцевих рад, викладачів правових дисциплін та журналістів, які висвітлюють правову тематику; створення належних умов для набуття громадянами знань про свої права, свободи і обов'язки; широке інформування населення про правову політику держави та законодавство; забезпечення вільного доступу громадян до джерел правової інформації; вдосконалення системи правової освіти населення, збереження та розвиток вітчизняних традицій у цій сфері.

Реалізація Програми сприятиме підвищенню рівня правової культури як окремих громадян, так і суспільства у цілому; формуванню у громадян поваги до права, гуманістичних правових ідей, загальнолюдських та національних правових цінностей, а також подоланню правового нігілізму; поліпшенню якості підготовки викладачів правових дисциплін та підвищенню ефективності викладання цих дисциплін у загальноосвітніх, професійно-технічних, вищих навчальних закладах і закладах післядипломної освіти; підвищенню рівня правової поінформованості населення.

Необхідно зазначити, що відповідно до Указу Президента України № 361/2017 від 14 листопада 2017 року [6] з метою формування у суспільстві правової культури та правової свідомості, сприяння підвищенню рівня знань та поінформованості громадян щодо реалізації та захисту своїх прав, гарантованих Конституцією та законами України у різних сферах життя, 2018 рік оголошено Роком реалізації правопросвітницького проекту «Я маю право!». Згідно із затвердженим планом заходів на 2018 рік з реалізації правопросвітницького проекту «Я маю право!», зокрема, передбачено: інформування громадян про гарантовані їм Конституцією та законами України

права у відповідних сферах, зокрема через засоби масової інформації, шляхом запровадження телефонних «гарячих ліній», організації зустрічей з громадянами за місцем проживання, виготовлення та розповсюдження відповідних інформаційних матеріалів; здійснення комунікаційних заходів з метою реалізації зазначеного проекту. Також передбачається проведення відповідної інформаційно-роз'яснювальної роботи, зокрема у місцевих засобах масової інформації; запровадження на регіональному телебаченні програм, орієнтованих на підвищення рівня правової культури та правової свідомості громадян; проведення із залученням закладів освіти, закладів культури, установ, організацій олімпіад, конкурсів та інших заходів, спрямованих на підвищення рівня знань громадян щодо гарантованих їм Конституцією та законами України прав у різних сферах суспільного життя.

Загалом формування правосвідомості в громадянському суспільстві має розглядатися саме як інформаційний процес, оскільки у процесі правового інформування громадяни отримують необхідну інформацію про теорію походження права, різноманітні концепції з правової теорії, зміст правових норм тощо. Правова культура припускає відповідні знання людиною певних положень чинного законодавства, порядку його реалізації, вміння користуватися цими знаннями у застосуванні тих чи інших чинних норм права тощо. Високий рівень правосвідомості та правової культури включає, насамперед, усвідомлення сутності права, що є неможливим без належного рівня розвитку правової поінформованості громадян. Реалізація особою своїх прав та дотримання, передбачених законодавством обов'язків, значною мірою залежить від того, наскільки правильно ці права та обов'язки усвідомлюються та оцінюються нею. Обґрунтована взаємозалежність правової культури і правосвідомості, а саме ступені засвоєння права суспільством, свідчить про те, що є безпосередній вплив процесу правового інформування (оприлюднення) на загальне підвищення рівня правової культури. У цьому контексті саме доступність та популяризацію правових знань через сучасні канали правового інформування можна вважати найефективнішим методом підвищення рівня правової культури. У соціально розвиненому суспільстві держава зобов'язана інформувати громадян про нормативні рішення належними засобами, надавати правову інформацію, що являє собою сукупність документованих або оголошених публічно відомостей щодо права, правову систему, джерела права, реалізацію права, юридичні факти та правовідносини, правопорядок, правопорушення, тощо. Суттєвим напрямом формування правосвідомості й правової культури громадян є використання інформаційних ресурсів глобальних комп'ютерних мереж, насамперед, мережі Інтернет. Мережа активно розвивається, напрями її використання поширюються. Мережі Інтернет властиві глобальні масштаби – вона об'єднує комп'ютерні мережі абсолютної більшості країн світу [7, с. 10–11].

Необхідно зазначити, що згідно з даними Інтернет-Асоціації України, які є результатом опитування, проведеного протягом лютого 2017 року, 64,7% дорослого населення України користуються Інтернетом. Частка користувачів Інтернет серед людей 15–29 років в Україні сягнула 97%. Старший вік та проживання у сільській місцевості значно зменшують вірогідність користування Інтернетом. Опитування проводилось у всіх регіонах України, крім окупованого Криму та тимчасово непідконтрольних Україні територій Донбасу. Кількість користувачів Інтернет продовжує зростати. Найчастіше користуються Інтернетом за допомогою стаціонарного ПК – 51%, стільникових телефонів – 50%, ноутбуків – 42%, планшетних комп'ютерів – 21%, стаціонарних ПК на роботі – 8%, ноутбуків на роботі – 5%. В Україні користуються Інтернетом близько 21,6 млн користувачів. Жінки складають – 51% від усіх користувачів, чоловіки – 49%. Мешканці сіл складають 27% у загальній кількості, притому що серед усіх мешканців сіл уже 53% з них користуються Інтернетом [8].

Загалом можливості Інтернету безмежні. Його ресурси зростають з кожним днем, постійно з'являються нові сайти і величезна кількість інформації. Нині за допомогою Інтернету можна виконувати більшість операцій, необхідних у повсякденному житті. Інтернет володіє практично безмежними можливостями повідомляти нову інформацію щодня і дуже швидко [9].

При цьому інформаційні технології значною мірою сприяють розвитку правової свідомості українських громадян, новому сприйняттю ними правової культури як комплексу світоглядних правових уявлень та знань. Разом з тим, треба зауважити, що суто інформаційна спрямованість мережі Інтернет з часом замінюється яскраво вираженим агітаційним, популістським і навіть агресивним підходом. Відсутність злагоджених правових механізмів впливу на інформацію, що подана у комп'ютерних мережах, дає змогу розміщувати тут матеріали з елементами насильства, рецептів виробництва наркотичних і вибухових речовин тощо. У деяких країнах спостерігається поява сайтів, що належать організованим кримінальним угрупованням і терористичним організаціям, через які здійснюється не тільки обмін інформацією, а й пропаганда форм негативної, девіантної поведінки. У цьому зв'язку визріла необхідність у нейтралізації негативного інформаційного впливу комп'ютерних мереж на формування правової культури українських громадян. Необхідно з'ясувати жорсткі критерії, за якими можна розміщувати у мережах певні види інформації. Треба опрацювати механізми обмеження доступу до окремих сайтів (сторінок) для різних вікових категорій

аудиторії Інтернет. Потрібно також законодавчо закріпити відповідальність власників сайтів за зміст інформаційних матеріалів, які вони розміщують. Варто прагнути, аби протиправні процеси, що відбуваються в глобальних комп'ютерних мережах, набули адекватної протидії з боку правоохоронних органів. Здійснення правової поінформованості українських громадян через ЗМІ та Інтернет є важливим напрямом формування їх правової культури. Для посилення впливу на цей процес необхідно активізувати популяризацію правових знань через різноманітні канали ЗМІ та Інтернет, підвищувати за їх допомогою доступність права для населення України [10, с. 222–223].

Разом з цим, широке використання мережі Інтернет у сфері запобігання злочинності, містить і певні ризики для конфіденційності особистої інформації, що розміщується на сторінках соціальних мереж. Для вирішення цієї проблеми у 2012 р. Європейська комісія запропонувала провести реформу правової бази ЄС у сфері захисту персональних даних. Негативні сторони застосування інформаційних технологій полягають не лише у поширенні інтернет-шахрайств як прояву кіберзлочинності, але й в існуванні великих ризиків підбурювання громадян до насильства, групової непокори законним вимогам владних структур. Тому для обмеження таких проявів потребує удосконалення робота підрозділів правоохоронних органів, які протидіють кіберзлочинності [11].

Висновки. Отже, необхідно погодитись з тим, що сьогодні Інтернет – це глобальна, багатофункціональна інформаційна мережа. Доступ до електронних баз даних, зокрема до правових, є відкритим для всіх категорій громадян незалежно від державних кордонів, національності, професії. Інформаційні технології здійснюють значний вплив на формування правової культури українських громадян. Можна визначити такі перспективні напрями формування правової культури громадян України під впливом розвитку сучасних інформаційних технологій: створення оплачуваних та безкоштовних правових баз даних; видання електронних правових журналів; створення електронних правових бібліотек; проведення інтернет-конференцій з актуальних проблем правознавства; створення та популяризація віртуальних книжкових магазинів, які спеціалізуються на правовій літературі [12, с. 110–111].

При цьому розвиток можливостей мережі Інтернет щодо підвищення рівня правової культури створює підґрунтя для ефективного запобігання злочинності на загальносоціальному рівні. На нашу думку, для прискорення цього процесу доцільним є розроблення Концепції підвищення рівня правової культури населення із використанням мережі Інтернет.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дручек О.В. Правовий нігілізм: підходи до розуміння. Форум права. 2009. № 2. С. 140–144. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2009-2/09dovpdr.pdf> (дата звернення 20.02.2018).
2. Каплій О.В. Інтернет-видання ЗМІ як новий вид традиційних ЗМІ: поняття та сучасний стан конституційно-правового регулювання. Актуальні проблеми держави і права. 2011. Вип. 61. С. 227–235.
3. Правова культура. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Правова_культура (дата звернення 20.02.2018).
4. Галунько В.В. Культура засобів масової інформації в контексті правової. Інформація і право. 2014. № 2(11). С. 5–9.
5. Про Національну програму правової освіти населення: Указ Президента України № 992/2001 від 18.10.2001 р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/992/2001> (дата звернення 20.02.2018).
6. Про оголошення в Україні 2018 року Роком реалізації правопросвітницького проекту «Я маю право!»: Указ Президента України № 361/2017 від 14 листопада 2017 р. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/3612017-22974> (дата звернення 20.02.2018).
7. Теремцова Н.В. Правовий прогрес та рівень правової культури громадян в умовах розбудови правової держави. Європейські перспективи. 2016. № 2. С. 9–14.
8. Інтернет в Україні. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення 20.02.2018).
9. Можливості мережі Інтернет. URL: <https://sites.google.com/site/Istoriarozvitkumereziiinternet/mozlivosti-merezi-internet> (дата звернення 20.02.2018).
10. Клімова Г.П. Роль засобів масової інформації та Інтернету у формуванні правової культури українських громадян. Вісник Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого. Сер.: Філософія, філософія права, політологія, соціологія: зб. наук. праць. 2010. Вип. 3. С. 217–224.
11. Голіна В., Колодяжний М. Світова злочинність: сучасні тенденції та стратегії протидії. URL: <http://inter.criminology.opua.edu.ua/?p=21331> (дата звернення 20.02.2018).
12. Кушаківа Н.В. Вплив інформаційних технологій на правову культуру: українські реалії. Правова культура – основа державотворення в Україні: зб. наук. пр. / за ред. М.В. Костицького, М.М. Ібрагімова. Ірпінь: Нац. акад. ДПС. 2005. Вип. 1. С. 298.